

Paweł BREZDEŃ
Stanisława GÓRECKA
Agnieszka LISOWSKA

Uniwersytet Wrocławski

e-mail: pawel.brezden@uwr.edu.pl, stanislawa.gorecka@uwr.edu.pl, agnieszka.lisowska2@uwr.edu.pl

DEMOGRAFICZNE UWARUNKOWANIA RYNKU PRACY W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM

Abstrakt: W artykule przeanalizowano zmiany liczby ludności ogółem oraz w wieku produkcyjnym w województwie dolnośląskim na tle zmian liczby pracujących i skali bezrobocia. Zmiany struktur demograficznych oraz poziomu zatrudnienia i bezrobocia zostały rozpatrzone także w kontekście przestrzennym, w układzie gmin województwa. Ponadto podjęto próbę określenia współzależności pomiędzy zmianami demograficznymi, będącymi konsekwencją procesu depopulacji a przemianami w zakresie liczby pracujących i bezrobotnych na lokalnych rynkach pracy województwa dolnośląskiego.

Słowa kluczowe: depopulacja, wiek produkcyjny, rynek pracy, pracujący, bezrobotni.

DEMOGRAPHIC DETERMINANTS OF LABOUR MARKET IN LOWER SILESIAN VOIVODESHIP

Abstract: The article analyses changes in total population and population in working age, as opposed to changes in the number of the employed and the scale of unemployment in Lower Silesian Voivodeship. Changes in demographic structures and the level of both employment and unemployment were also analysed in consideration of spatial context, in reference to gminas of the voivodeship. What is more, the article aims at determining the correlation/interdependency between demographic changes resulting from depopulation process and changes in the scope of number of employed and unemployed in the local labour markets.

Keywords: depopulation, working age, labour market, employed, unemployed.

1. WSTĘP

Jednym z ważniejszych czynników wpływających na rozwój społeczeństwa jest jego potencjał demograficzny wyrażający się liczbą ludności i jej strukturą. Znaczenie potencjału demograficznego jest szczególnie istotne w odniesieniu do rynku pracy, którego funkcjonowanie zależy w dużym stopniu od zasobów siły roboczej, jej liczebności oraz struktury. Celem niniejszego artykułu jest próba określenia współzależności pomiędzy zmianami demograficznymi, będącymi konsekwencją procesu depopulacji, a przemianami w zakresie liczby pracujących i bezrobotnych na lokalnych rynkach pracy województwa dolnośląskiego. Analizy te dotyczyły szczególnie porównania pomiędzy zmianami liczby ludności w wieku produkcyjnym a dynamiką liczby bezrobotnych i pracujących. Wyniki porównań umożliwiły następnie określenie typów jednostek z uwagi na skalę zmian zachodzących w grupie produkcyjnej i pracujących, co pozwoliło na identyfikację

obszarów, na których pojawiają się już symptomy negatywnego wpływu depopulacji na ich rynek pracy.

Przyjęte do badania cechy zaprezentowano w układach lokalnych (gmin) województwa dolnośląskiego z określeniem ich przestrzennego zróżnicowania i natężenia. W opracowaniu wykorzystano tradycyjne metody badań stosowane w demografii i geografii społeczno-ekonomicznej. Do przedstawienia, opisu, wyjaśnienia i charakterystyki przestrzennej badanych zjawisk zastosowano metodę analizy, syntezy, porównania, prezentację kartograficzną. Zakres przyjętych do analiz zagadnień uzależniony był od dostępności danych, szczególnie na poziomie lokalnym.

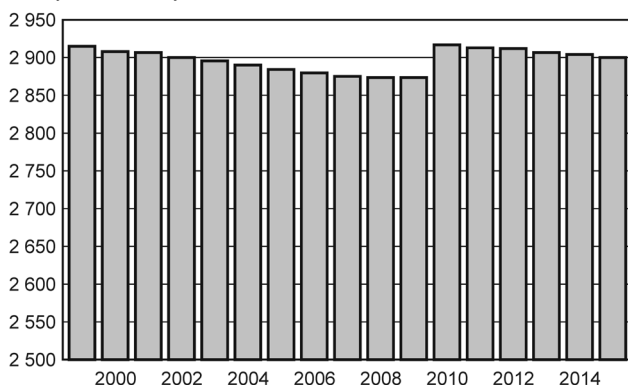
Badaniem zostały objęte lata 2005–2015, a zatem okres obejmujący pierwsze lata członkostwa naszego kraju w strukturach Unii Europejskiej, kiedy doszło w Polsce do dużych przeobrażeń na lokalnych rynkach pracy w wyniku nasilonej emigracji ekonomicznej.

Odpływowi migracyjnemu ludności w wieku produkcyjnym towarzyszyły procesy depopulacji, co dodatkowo pogłębiało spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym.

2. ZMIANY LICZBY LUDNOŚCI W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM

Procesy depopulacyjne od wielu lat są elementem przemian demograficznych w woj. dolnośląskim (Cieślak 1999, Górecka 2001, Górecka i in. 2009). Już od momentu jego utworzenia w 1999 r. obserwowany jest sukcesywny spadek liczby mieszkańców (rys. 1). Jedynym wyjątkiem w latach 1999–2015 był rok 2010. Jednorazowy wzrost liczby mieszkańców województwa, jaki wtedy wystąpił, był jednakże efektem wstecznej korekty liczby ludności dokonanej przez GUS na bazie wyników NSP 2011¹, a tylko w niewielkim stopniu wynikał z ruchu naturalnego i migracji. Na 40 615 osób, o jakie powiększyła się liczba mieszkańców województwa w 2010 r., jedynie 1213 osób stanowiło efekt przyrostu rzeczywistego, natomiast liczba aż 39 402 to zmiana wprowadzona przez GUS. Tak znaczna dodatnia korekta liczby ludności złagodziła w pewnym stopniu obraz procesu depopulacji w województwie dolnośląskim. Według danych GUS w 2015 r. na badanym terenie mieszkało 2 904 207 osób, o 12 932 mniej w stosunku do 1999 r. Gdyby nie została wprowadzona wspomniana korekta, różnica ta wyniosłaby ponad 52 tys. osób.

Liczby ludności w tys.

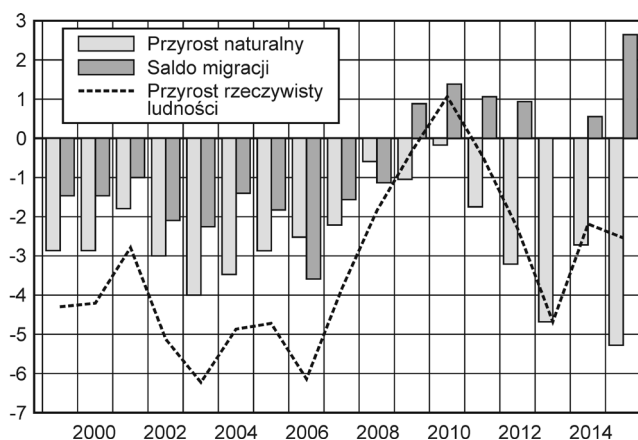

Rys. 1. Zmiany liczby ludności w województwie dolnośląskim w latach 1999–2015

Źródło rys. 1–8 i 11: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych

Obserwowany w latach 1999–2015 spadek liczby mieszkańców województwa wynikał zarówno z ujem-

nej wartości przyrostu naturalnego, jak i ujemnego salda migracji, które wyraźnie się pogłębiło po 2004 r., gdy Polska wstąpiła do Unii Europejskiej (rys. 2). Saldo migracji zagranicznych osiągnęło wtedy wyjątkowo niski poziom, a rekordowy w tym zakresie był rok 2006, kiedy ubytek ludności wynikający z migracji zagranicznych wyniósł ponad 4 tys. osób. Jedynie w roku 2010 przyrost rzeczywisty osiągnął wartość dodatnią (1213 osób), po czym od 2011 r. ponownie wrócił do wartości ujemnych. Ten jednorazowy wzrost w 2010 r. był wynikiem wysokiego dodatniego salda migracji wewnętrznych i wyjątkowo małego ubytku ludności w ramach migracji zagranicznych (na skutek nasilenia się światowego kryzysu ekonomicznego). Na dodatnie saldo migracji nałożył się efekt wzrostu urodzeń związany ze szczytem kolejnego wyżu demograficznego, w efekcie czego przyrost naturalny był tylko nieznacznie mniejszy od 0 (–172 osoby).

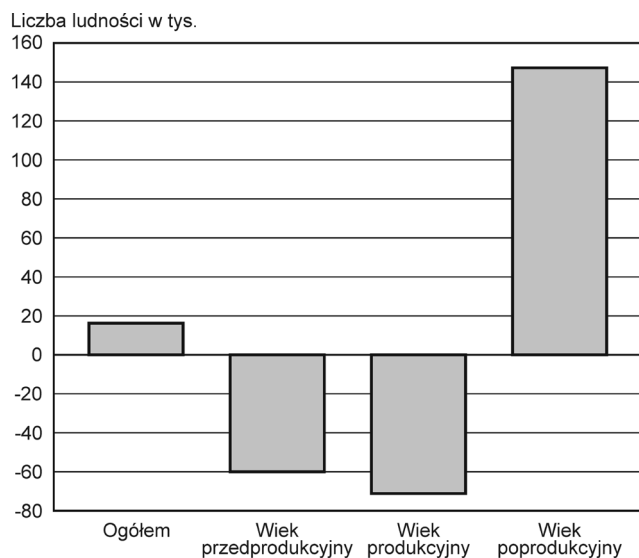

Rys. 2. Przyrost naturalny, saldo migracji i przyrost rzeczywisty ludności w województwie dolnośląskim w latach 1999–2015

Obserwowany od wielu lat spadek liczby ludności w województwie dolnośląskim wpływa niekorzystnie na potencjał demograficzny regionu. Wprawdzie w latach 2005–2015 liczba mieszkańców nieznacznie wzrosła (o 16 tys.)², ale zaznaczyły się niekorzystne zmiany w jej strukturze wieku (rys. 3). O prawie 60 tys. zmalała liczba osób w wieku przedprodukcyjnym i aż o 72 tys. w wieku produkcyjnym, natomiast znacząco wzrosła, o ponad 147 tys., liczebność grupy poprodukcyjnej. Zmiany te pogłębiły trwający już od lat 90. XX w. proces starzenia demograficznego w województwie (Górecka, Koziół 2003).

Nieznaczny wzrost (o 0,6%) ogólnej liczby mieszkańców badanego terenu w latach 2005–2015 był efektem różnokierunkowych przemian w poszczególnych jego częściach. Na 169 gmin w ponad połowie (86)

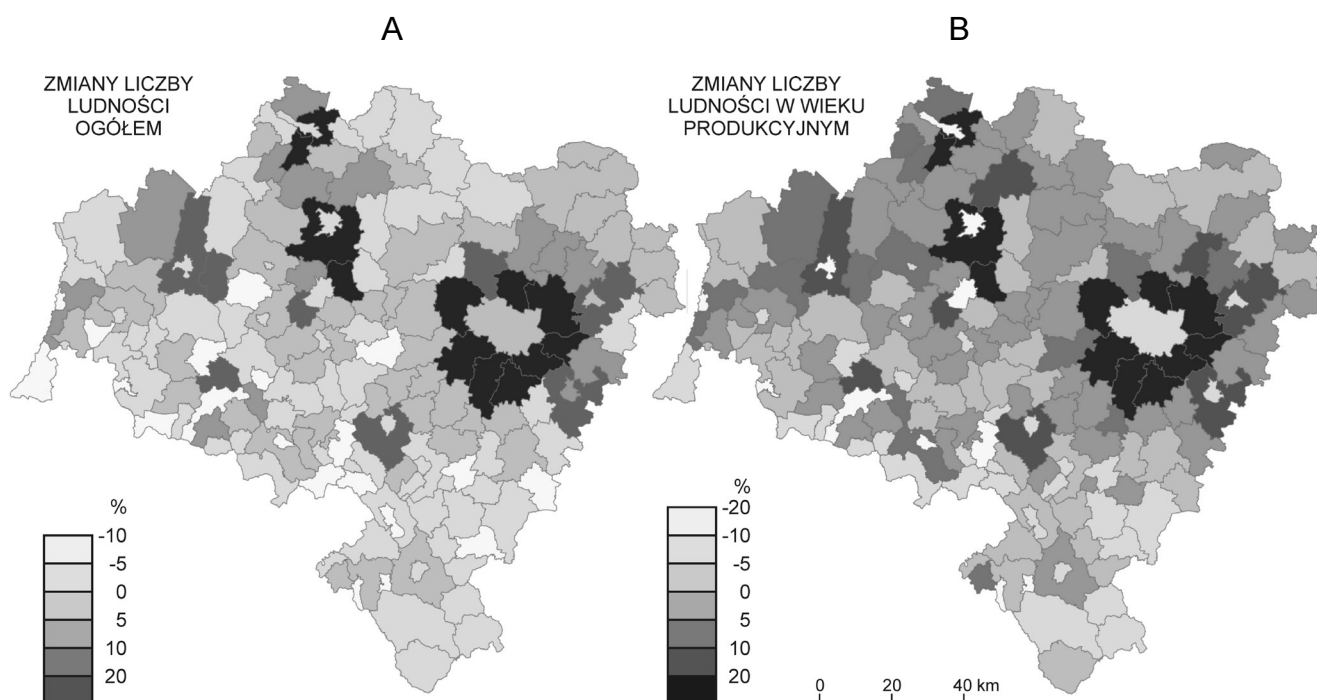
wystąpiły spadki liczby mieszkańców, a w 20 gminach przekroczyły one poziom 5%. W pozostałych 83 gminach liczba mieszkańców wzrosła. Najczęściej były to przyrosty nieprzekraczające 5%, jednakże niektóre gminy odnotowały znacznie większe wartości. Aż w 20 jednostkach przyrost był większy niż 20%, a rekordziści (Jerzmanowa i Czernica) osiągnęli wzrosty powyżej 50% (rys. 4A).

Rys. 3. Zmiany liczby ludności ogółem i w ekonomicznych grupach wieku w województwie dolnośląskim w latach 2005–2015

Gminy o największych ubytkach ludności (6–9%) stanowią zwarty obszar na południu województwa (m.in. Wałbrzych, Kamienna Góra, Mieroszów, Platekówka, Jelenia Góra, Przeworno, Świeradów-Zdrój, Duszniki-Zdrój, Nowa Ruda, Głuszyca). Są to obszary, na których procesy depopulacji trwają już od wielu lat (Ciok 1994, Miszewska 1994, Górecka 2009). Podobnie duże ubytki ludności zaznaczyły się także w gminach środkowej części województwa (Udanin, Zagrodno). Na wyjątkowo duży spadek liczby ludności w wymienionych gminach złożyły się zarówno ubytek naturalny, jak i ujemne saldo migracji, przy czym w gminach Kamienna Góra, Przeworno, Świeradów-Zdrój, Duszniki-Zdrój i Nowa Ruda było to w większym stopniu saldo migracji (w granicach od -5% do -8% średniorocznie), a w pozostałych jednostkach ubytek naturalny (około -4% do -5% średniorocznie).

Największe przyrosty liczby mieszkańców województwa dolnośląskiego (przekraczające 20%) pojawiły się natomiast w gminach położonych w otoczeniu Wrocławia (Wisznia Mała, Miękinia, Żórawina, Kąty Wrocławskie, Długołęka, Kobierzyce, Siechnice, Czernica) oraz na terenie LGOM-u (Głogów, Kunice, Lubin, Jerzmanowa). Gminy te w głównej mierze zawdzięczają swój rozwój napływowi ludności, który jest wynikiem procesów suburbanizacji (Zathey 2004), od lat są także atrakcyjne ekonomicznie i przyciągają

Rys. 4. Zmiany liczby ludności ogółem i w wieku produkcyjnym w gminach województwa dolnośląskiego w latach 2005–2015

migrantów z innych gmin województwa dolnośląskiego, jak również osoby spoza województwa (Krupowicz 1998, Huk 2004). W wymienionych gminach średnioroczne saldo migracji dla lat 2005–2015 zawierało się w granicach 13–33‰, a dodatkowo przyrost naturalny osiągał wartości 2–4,5‰.

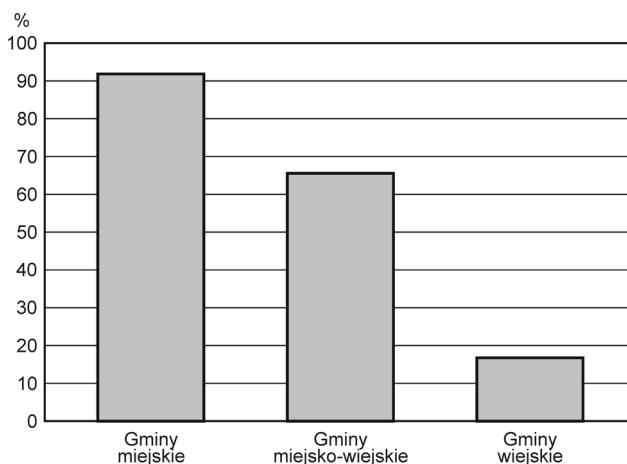
W latach 2005–2015 nieznacznemu wzrostowi ogólnej liczby mieszkańców tych terenów towarzyszyły ubytki ludności w grupie produkcyjnej, a jej udział w analizowanym okresie zmalał o 4%. Podobnie jak było to w odniesieniu do ludności ogółem, zmiany liczebności tej grupy wieku miały różnorodny charakter i natężenie w poszczególnych gminach regionu (rys. 4B).

Liczba osób w wieku produkcyjnym zmniejszyła się w 82 gminach. Największe ubytki (10–16%) zaznaczyły się w gminach miejskich położonych na południu województwa dolnośląskiego (Jelenia Góra, Duszniki-Zdrój, Wałbrzych, Świeradów-Zdrój, Kamienna Góra, Zgorzelec, Polanica-Zdrój) oraz na terenie LGOM-u (Lubin, Głogów, Legnica, Bolesławiec). Nieco mniejsze ubytki (8–10%) dotyczyły również gmin miejskich (Nowa Ruda, Kowary, Świdnica, Złotoryja, Szklarska Poręba, Lubań, Kłodzko Dzierżoniów, Wojcieszów, Jawor, Bogatynia, Wrocław). Ogólnie wśród wszystkich jednostek o spadkowej tendencji udziału grupy produkcyjnej znalazły się 33 gminy miejskie, 36 gmin miejsko-wiejskich i jedynie 13 gmin wiejskich (Kamieniec Ząbkowicki, Kondratowice, Przeworno, Udanin, Nowa Ruda, Dzierżoniów, Walim, Dobromierz, Zagrodno, Marciszów, Stoszowice, Platerówka, Legnickie Pole). Były to jednocześnie gminy, w których miały miejsce największe spadki ludności ogółem.

W pozostałych 87 gminach liczebność grupy produkcyjnej wzrosła, przy czym w większości jednostek (51) była niewielka i nie przekraczała 5%. Większe przyrosty, powyżej 20% odnotowano w 12 gminach, z czego tylko dwie to gminy miejsko-wiejskie (Kąty Wrocławskie i Siechnice), a aż 10 to wiejskie. Skupiały się one głównie w strefie podmiejskiej Wrocławia (Wisznia Mała, Kąty Wrocławskie, Żórawina, Miękinia, Długołęka, Siechnice, Kobierzyce, Czernica) oraz wokół miast LGOM-u (Głogów, Kunice, Lubin, Jerzmanowa).

Zapoczątkowany w woj. dolnośląskim proces depopulacji może stanowić w niedalekiej przyszłości wyzwanie w wielu aspektach społeczno-ekonomicznych, m.in. na lokalnym rynku pracy. Problem najszybciej może pojawić się w tych gminach, w których już rozpoczął się spadek liczebności grupy produkcyjnej. Zjawisko to dotyczy obecnie niemal wszystkich gmin

miejskich (92%), większości gmin miejsko-wiejskich (66%) i nielicznych gmin wiejskich (rys. 5).

Rys. 5. Gminy woj. dolnośląskiego (w % danej kategorii), w których w latach 2005–2015 spadła liczba ludności w wieku produkcyjnym

3. ZMIANY POZIOMU BEZROBOCIA I LICZBY PRACUJĄCYCH W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM

Rynek pracy rozumiany jest jako całokształt zagadnień związanych z kształtowaniem podaży i popytu na pracę. Sytuacja na rynku pracy jest efektem oddziaływania wielu złożonych procesów, które mają miejsce w różnych układach terytorialnych i są determinowane przez różnorodne uwarunkowania. Wśród nich procesy demograficzne są głównym czynnikiem przekształceń struktury wieku ludności pracującej w Polsce. Najbardziej widocznym tego przejawem, obecnie i w kolejnych dekadach XXI w., będzie zmniejszanie się i starzenie zasobów pracy. Procesy depopulacji bardzo wyraźnie bowiem zmniejszają potencjalne zasoby pracy i zwiększają znaczenie pracowników starszych (Kałuża-Kopias 2016). Depopulacja prowadzi ponadto do zmniejszania się popytu na dobra i usługi (przynajmniej niektóre), co, choć z pewnym opóźnieniem, przekłada się na spadek popytu na pracę.

Wyludnianie się niektórych obszarów najczęściej związane jest z trudnościami w pozyskiwaniu pracowników o swoistych kwalifikacjach, co z kolei ogranicza inwestycje kreujące nowe miejsca pracy (Szukalski 2015). Zmniejszanie się liczby ludności w procesie depopulacji dotyczy zwłaszcza osób w młodszych grupach wiekowych, co skutkuje likwidacją niektórych

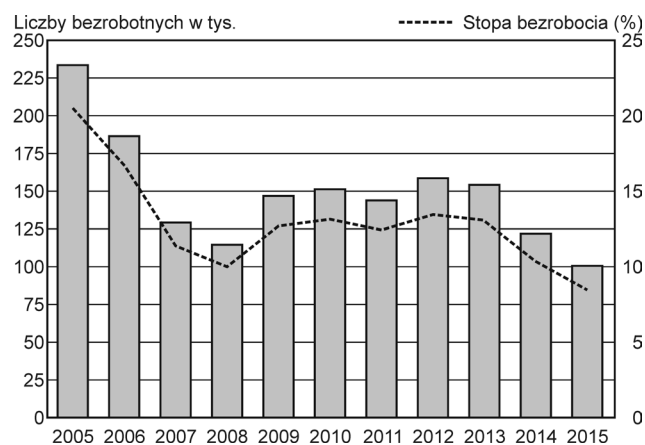
typów szkół lub kierunków studiów związanych często ze specjalnościami niszowymi, choć niezbędnymi w gospodarce. Ponadto długookresowe trudności w pozyskiwaniu specjalistów narastają w sytuacji niskiego bezrobocia, które wywołuje wśród młodszych roczników wieku produkcyjnego efekt szybkiego wejścia na rynek pracy i skracania procesu edukacji pogłębiającego problemy z rekrutacją na zawody niszowe. Zmniejszanie się udziału młodych roczników na rynku pracy stwarza kłopoty dla pracodawców w znalezieniu odpowiedniej liczby młodych pracowników wyposażonych w kompetencje i umiejętności potrzebne szczególnie w coraz liczniejszych, proinnowacyjnych działach gospodarki. Skutkami depopulacji ponadto są: deflacyjny wpływ na ceny nieruchomości, spadek poziomu dochodów samorządu terytorialnego oraz wzrost kosztów utrzymania infrastruktury i dostarczania wielu usług. Dlatego konsekwencją tych procesów w rejonach dotkniętych depopulacją jest wtórne ich wyludnianie się, wpływające na obniżanie się atrakcyjności inwestycyjnej takich terenów (Szukalski 2015, Runge 2015). Powstają negatywne współzależności w całej gospodarce wyludniających się obszarów, cementujące błędne koło ich niedorozwoju i ubóstwa (Samuelson, Nordhaus 2003).

Bezrobocie jest zjawiskiem gospodarczym polegającym na niedostosowaniu podaży pracy do oferty liczby miejsc pracy na rynku. W rezultacie pewna część ludzi zdolnych do pracy i poszukujących pracy nie znajduje jej. Pewien niewielki poziom bezrobocia (3–5%) jest w gospodarce nieunikniony, a nawet konieczny (umożliwia bowiem dostosowanie struktury produkcji do zmieniających się potrzeb). Nadmierne bezrobocie jest jednak zjawiskiem niekorzystnym, gdyż jest trwałym marnotrawieniem zasobów stojących do dyspozycji społeczeństwa, a także czynnikiem coraz silniej naruszającym społeczną równowagę i coraz silniej wyniszczającym społeczne struktury (Winiarski, Winiarska 2002).

Na koniec 2015 r. liczba zarejestrowanych bezrobotnych w województwie dolnośląskim wyniosła niepełna 100 tys. osób. W stosunku do 2005 roku była ona niższa o ponad 57%.

Akcesja Polski do Unii Europejskiej w znaczący sposób wpłynęła na kształtowanie się regionalnego rynku pracy. Zmniejszająca się liczba bezrobotnych nie miała jednak miejsca we wszystkich latach badanego okresu (2005–2015), lecz przejawiała się skokowym spadkiem. W latach 2005–2008 liczba bezrobotnych zmalała w regionie o połowę, lecz w 2008 roku roczna

dynamika jej spadku uległa znacznemu wyhamowaniu w stosunku do okresów wcześniejszych. W 2009 roku nastąpiło nawet odwrócenie tego korzystnego trendu i liczba bezrobotnych wzrosła w latach 2009–2013 do 150 tys. osób (rys. 6). Ta zmiana trendu i skali bezrobocia w regionie była skutkiem zarysowującego się w końcu 2008 r. kryzysu finansowego w gospodarce światowej, skutkującego spowolnieniem gospodarczym w skali ogólnopolskiej i regionalnej. W następnych latach badanego okresu liczba bezrobotnych w regionie ponownie zaczęła znacząco maleć.

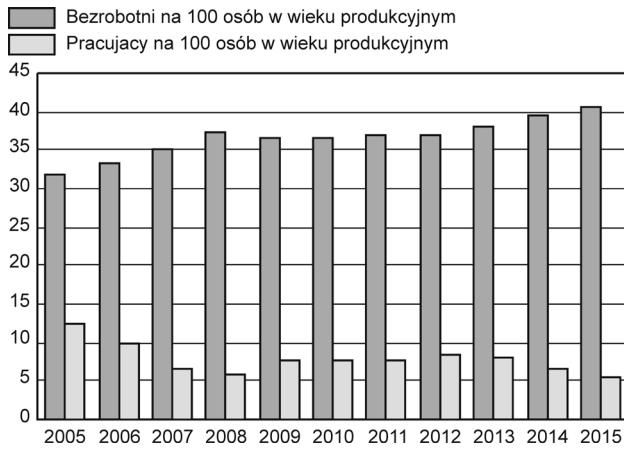

Rys. 6. Liczba bezrobotnych i stopa bezrobocia w województwie dolnośląskim w latach 2005–2015

Dolnośląskie należy do województw o niskiej stopie bezrobocia. W 2015 r. zajęło pod tym względem 5. lokatę w kraju, z wynikiem 8,5%, przy średniej krajowej wynoszącej 9,7%. Zmiany stopy bezrobocia korespondowały ze zmianą liczby zarejestrowanych bezrobotnych w latach 2005–2015.

Procesowi spadku poziomu bezrobocia w regionie towarzyszył jednocześnie wzrost liczby pracujących (rys. 7). W latach 2005–2015 liczba pracujących w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym wzrosła bowiem z 32 do 41, natomiast liczba bezrobotnych spadła z 12 do 5.

W układach lokalnych omawianego województwa liczby bezrobotnych i pracujących na 100 osób w wieku produkcyjnym były znacznie zróżnicowane przestrzennie. Wielkość bezrobocia w gminach województwa została wyrażona w postaci takiej liczby z uwagi na niepublikowanie danych dotyczących stopy bezrobocia w układzie gmin. Najwyższy poziom wskaźnika bezrobocia (10–12 bezrobotnych na 100 osób w wieku produkcyjnym) był charakterystyczny dla gmin południowo-zachodniej i południowej części województwa, a więc Sudetów i Przedgórze, z wyjątkiem

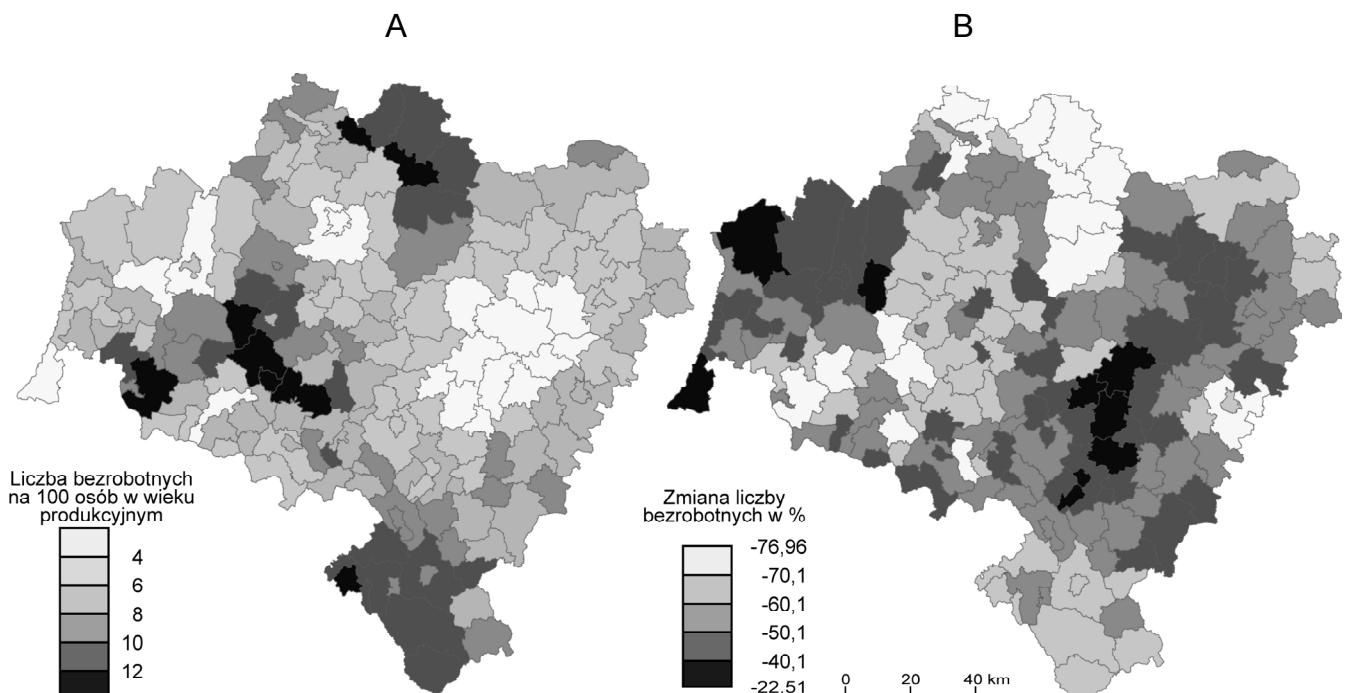

Rys. 7. Liczba bezrobotnych i pracujących na 100 osób w wieku produkcyjnym w województwie dolnośląskim w latach 2005–2015

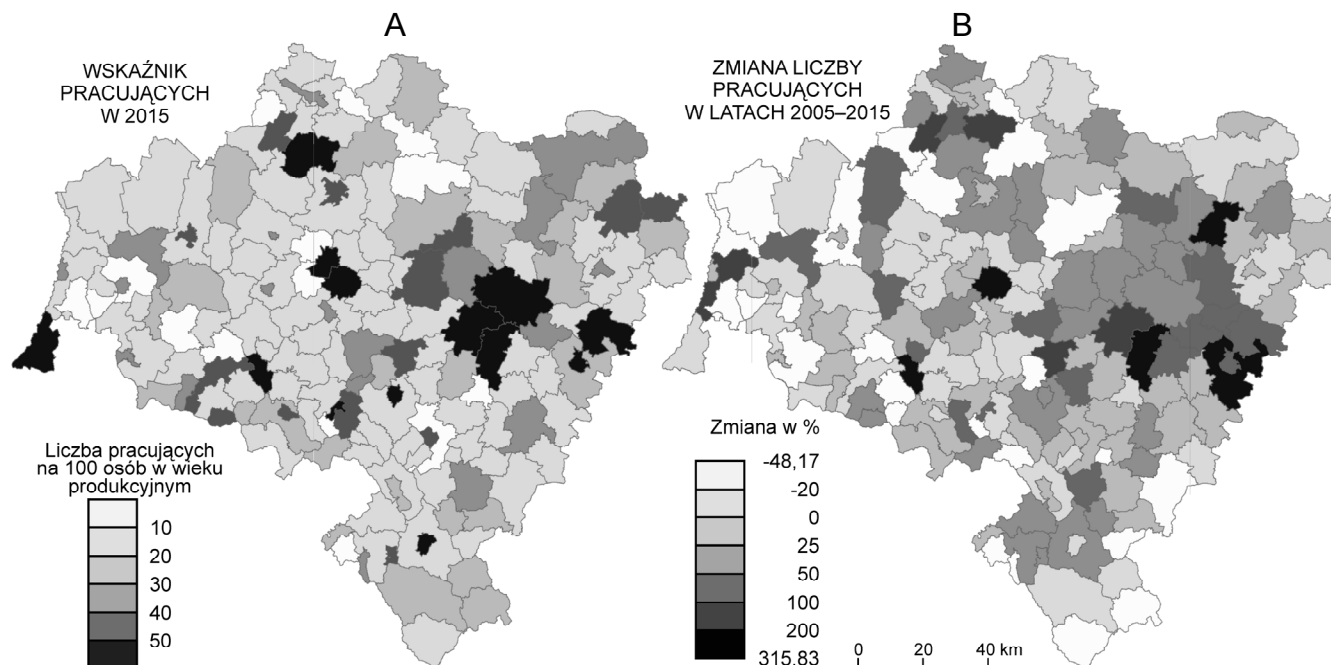
Jeleniej Góry oraz części północnej regionu (w gmin Jemielno, Góra, Wąsosz i Pęcław). Od lat są to najsłabsze gospodarczo rejony województwa dolnośląskiego, o najniższej atrakcyjności inwestycyjnej (rys. 8A). Najniższe wartości tego parametru występowały zaś w aglomeracji wrocławskiej, Jeleniej Górze i Lubinie, gminie wiejskiej Lubin, w Bolesławcu i gminie Nowogrodzic. Dostrzegamy w omawianym województwie znaczną jego polaryzację w wykorzystaniu zasobów pracy. Wyróżnić możemy tzw. obszary wygrywające, jak Wrocław wraz z jego strefą podmiejską,

gminy wchodzące w skład Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego oraz Jelenią Górę. Pozostałe gminy możemy zaliczyć do tzw. obszarów „przegrywających”. Taki układ przestrzenny poziomu bezrobocia z jednej strony może wzmacniać korzystną sytuację rozwoju gospodarczego w jednostkach o niskim jego poziomie, a z drugiej strony utrudniać modernizację gospodarczą w pozostałych, o stale utrzymującym się wysokim poziomie bezrobocia (Brezdeń, Górecka, Tomczak 2012).

Ujemna dynamika bezrobocia w latach 2005–2015 występowała we wszystkich gminach województwa dolnośląskiego, jednak natężenie spadku liczby bezrobotnych wykazywało znaczne przestrzenne różnice: od –77% w Bielawie do –23% w gminie wiejskiej Oława (rys. 8B). Największa dynamika spadku liczby bezrobotnych miała miejsce we wschodnich gminach województwa, na południe od Wrocławia (Bielawa, Dzierżonów, Kąty Wrocławskie, Mietków, Sobótka, Łagiewniki, Żarów) i na północ (Trzebnica, Prusice, Zawonia), a także przy niemieckiej granicy (m.in.: Warta Bolesławicka, Zgorzelec, Nowogrodzic, Węgliń). Wymienione gminy położone są w strefie podmiejskiej Wrocławia lub na ich obszarze funkcjonują liczne podstrefy specjalnych stref ekonomicznych zwiększające znacząco podaż ofert pracy. Najwolniej spadało bezrobocie w gminach pasa granicznego na

Rys. 8. Bezrobocie w gminach województwa dolnośląskiego w latach 2005–2015

Rys. 9. Pracujący w województwie dolnośląskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych oraz *Rynek pracy...* (2016)

południu, między strefami suburbanizacji aglomeracji wrocławskiej i zurbanizowanym obszarem LGOM-u, a także w gminach południowo-zachodniej części województwa. Niejednokrotnie były to gminy z wysokim poziomem bezrobocia. Było ono skutkiem restrukturyzacji ich gospodarki, gdzie przed okresem transformacji ważną rolę odgrywało górnictwo oraz przemysł metalowy, włókienniczy, a także, w części południowo-zachodniej województwa, rolnictwo uspołecznione (PGR). Na tych właśnie obszarach procesy restrukturyzacji skutkowały pojawianiem się zwiększonej liczby bezrobotnych.

Badanie liczby pracujących³ w województwie dolnośląskim obejmuje tylko podmioty gospodarcze zatrudniające powyżej dziewięciu osób (bez rolników indywidualnych). Przyjęcie takiej zbiorowości do badań wynika z braku publikowania przez GUS pełnych danych dotyczących pracujących i zatrudnienia w układach regionalnych i lokalnych. W analizowanych latach w skali regionalnej obniżającym się wskaźnikom bezrobocia towarzyszył wzrost wskaźników pracujących. W układach lokalnych proces ten był jednak silnie zróżnicowany. Wielkość absorpcji pracujących została wyrażona w postaci liczby pracujących na 100 osób w wieku produkcyjnym (rys. 9A). Największa ich liczba (40–50 pracujących na 100 osób w wieku pro-

dukcyjnym) występowała we Wrocławiu i w jego strefie podmiejskiej, niektórych gminach LGOM (Polkowice, Legnica, Legnickie Pole, Lubin i Głogów), a także w Bogatyni i Świdnicy. W większości gmin miejskich natężenie liczby pracujących osiągało tak wysokie wartości wskutek nadal mocno utrzymujących się na ich obszarze funkcji przemysłowych, w tym funkcjonowania dużych zakładów przemysłowych (szczególnie w Bogatyni, Lubinie, Polkowicach czy Świdnicy). Niskie natężenie liczby pracujących występowało zaś w wielu gminach na południowym zachodzie (okolice Jelenie Góry) i północnym zachodzie województwa. Niskim wskaźnikom poziomu bezrobocia towarzyszyły tam jednocześnie spadki liczby pracujących na 100 osób w wieku produkcyjnym. Dynamika zmian liczby pracujących w 66 gminach województwa (39% ogółu) była ujemna i występowała częściej w jednostkach położonych w jego północno-zachodniej i południowej części (rys. 9B). Najwyższe wartości dynamiki były charakterystyczne dla wschodniej i południowo-wschodniej części województwa, przekraczając 200% w gminach: Zawonia, Oława, Janowice Wielkie, Legnickie Pole i Koberzyce. Gminy z wysokimi wartościami dynamiki zmian liczby pracujących były typowe dla stref podmiejskich, przede wszystkim Wrocławia, a także Legnicy, Jeleniej Góry oraz Głogowa.

4. ZMIANY LICZBY LUDNOŚCI W WIEKU PRODUKCYJNYM I PRACUJĄCYCH W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM

W roku 2015 konsekwencje spadku ludności produkcyjnej w województwie dolnośląskim nie były jeszcze bardzo dotkliwe dla tamtejszego rynku pracy, gdyż w większości gmin potencjalne zasoby pracy jeszcze przewyższały popyt na siłę roboczą.

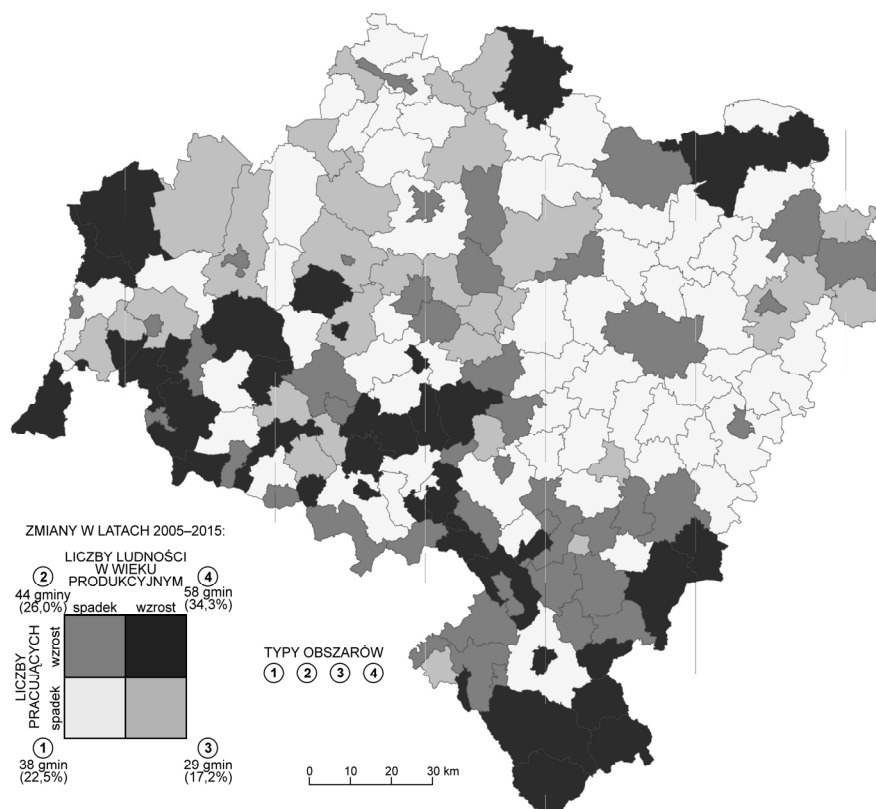
W ponad połowie gmin, które w latach 2005–2015 doświadczyły spadku liczby osób w wieku produkcyjnym, liczba pracujących wzrosła (tab. 1). W ośmiu nawet o ponad 40% (Legnickie Pole, Prochowice, Karpacz, Wojcieszów, Udanin, Oława, Stoszowice, Żarów), a we Wrocławiu 37% (liczba zatrudnionych

wzrosła w tym mieście aż o 69 394 osób). Tym niemniej w niektórych gminach wraz ze spadkiem liczebności grupy produkcyjnej spadło też zatrudnienie. Tak było w 38 gminach, przy czym w 14 liczba zatrudnionych bardzo zmalała, o ponad 20% w stosunku do roku 2005. Były to gminy położone na południu województwa: Duszniki-Zdrój, Kowary, Stronie Śląskie, Ziębice, Głuszycza, Boguszów-Gorce, Zawidów, Międzyzlesie, Olszyna, Mirsk, Złoty Stok, Węgliniec, Platerówka i Pieńsk (rys. 10). Gminy te w przeważającej części związane były z tradycyjnymi gałęziami przemysłu (m.in. spożywczym, meblarskim, szklarskim i włókienniczym), które w okresie transformacji w wielu przypadkach uległy likwidacji zmniejszając liczbę pracujących i obniżając jednocześnie atrakcyjność inwestycyjną wspomnianych gmin, co wywołało wtórne ich

Tab. 1. Typy jednostek ze względu na zmiany liczby ludności w wieku produkcyjnym i liczby pracujących w latach 2005–2015

Typ obszaru	Zmiany w latach 2005–2015 liczby ludności		Gminy	
	w wieku produkcyjnym	pracujących	liczba	%
1	spadek	spadek	38	22,5
2	spadek	wzrost	44	26,0
3	wzrost	spadek	29	17,2
4	wzrost	wzrost	58	34,3
Razem			169	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Rys. 10. Gminy według typów ze względu na zmiany liczby ludności w wieku produkcyjnym i liczby pracujących w latach 2005–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 1

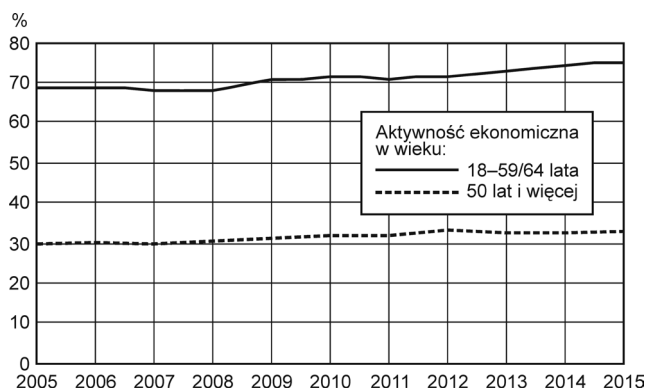
wyludnienie się. W pozostałych 87 gminach liczba ludności w wieku produkcyjnym wzrosła i w większości przypadków nastąpił tam wzrost liczby zatrudnionych, największy (o ponad 100%) był w otoczeniu Wrocławia (Kobierzyce, Oława, Kąty Wrocławskie, Zawonia) oraz na terenie LGOM (Grębocice, Radwanice). Zjawisko to jest często efektem infiltrowania przemysłu z dużych miast do strefy podmiejskiej i ośrodków satelickich (Moriarty 1991), w których niejednokrotnie funkcjonują liczne podstrefy SSE zwiększające ich atrakcyjność inwestycyjną i podaż miejsc pracy (przykład Wrocławia i Legnicy).

Wyniki przeprowadzonych analiz wskazują na brak wyraźnej zależności pomiędzy natężeniem współczesnych procesów depopulacji a sytuacją na lokalnych rynkach pracy w województwie dolnośląskim. Zaznaczyły się jednakże tereny, na których pojawiły się już symptomy negatywnego wpływu depopulacji na rynek pracy. Potencjalne zagrożenia z przyczyn demograficznych na lokalnych rynkach pracy mogą ujawnić się również w przyszłości w wybranych gminach całej południowej i północnej części województwa, a także w strefach granicznych poszczególnych obszarów suburbanizacji największych jego miast.

W niedalekiej przyszłości rezerwy siły roboczej na omawianym terenie zaczną się wyczerpywać, gdyż liczebność grupy produkcyjnej będzie się skokowo zmniejszać. W wiek emerytalny przejdą bowiem wszystkie roczniki urodzone w powojennym wyżu demograficznym. Ubytku tego nie będą w stanie skompensować roczniki wchodzące na rynek pracy, gdyż ich liczebność znacznie zmniejszy się w stosunku do roczników kończących wiek produkcyjny (*Prognoza ludności na lata 2014–2050*).

Szansą na zmniejszenie rysujących się zagrożeń demograficznych może być wykorzystanie istotnych rezerw potencjalnych zasobów pracy w województwie, wynikających z poziomu aktywności ekonomicznej ludności (Brezdeń, Górecka 2015). Badanie aktywności ekonomicznej ludności (BAEL) stanowi podstawowe źródło informacji o sytuacji na rynku pracy. Jego celem jest określenie wielkości i struktury siły roboczej występującej na danym obszarze.

Województwo dolnośląskie charakteryzuje się stosunkowo niskim poziomem aktywności ekonomicznej ludności, szczególnie w grupie osób w wieku powyżej 50. roku życia, który wynosi w regionie jedynie 33% (rys. 11). Wskazuje to z jednej strony na istnienie znacznych rezerw w zasobach siły roboczej, z drugiej

Rys. 11. Aktywność ekonomiczna ludności w wybranych grupach wieku w województwie dolnośląskim w latach 2005–2015

zaś na nieunikniony wzrost znaczenia starszych wiekiem grup pracowników wśród ogółu wykonujących pracę w przyszłości. Wspomniany niski wskaźnik aktywności ekonomicznej świadczy o znacznym niewykorzystaniu potencjału siły roboczej w grupie produkcyjnej niemobilnej, pomimo że w Polsce, podobnie jak w rozwiniętych gospodarkach świata, następuje stopniowe zwiększanie jego wartości (por. Bachman 2014). Konieczna jest zatem zdecydowanie większa aktywizacja zawodowa ludności starszej w ramach obowiązujących uregulowań dotyczących wieku emerytalnego. W tym celu niezbędne są działania zachęcające starszych pracowników do pozostawiania na rynku pracy. Uzyskanie takiego efektu jest możliwe poprzez modernizację systemów edukacyjnych w zakresie kształcenia ustawicznego, wprowadzanie zmian w systemach organizacji pracy oraz w systemach opieki zdrowotnej.

5. PODSUMOWANIE

Pomimo nieznacznego wzrostu liczby mieszkańców województwa dolnośląskiego w latach 2005–2015 w regionie zaznaczyły się niekorzystne zmiany w strukturze ludności według wieku. Gminy o największych ubytkach ludności (5–8%) stanowią zwarty obszar na południu województwa. Największe przyrosty liczby mieszkańców (przekraczające 20%) pojawiły się na terenach suburbanizacyjnych Wrocławia, LGOM oraz Jeleniej Góry.

Gminy województwa charakteryzowały się zróżnicowanym spadkiem liczby bezrobotnych, najmniejszy miał miejsce w północnej i południowo-zachodniej części regionu.

W skali regionalnej w badanym okresie obniżającym się wskaźnikom bezrobocia towarzyszyły wzrastające wskaźniki pracujących. W układach lokalnych proces ten był jednak silnie zróżnicowany. W południowo-zachodniej części regionu stosunkowo niskim wskaźnikom poziomu bezrobocia towarzyszył bowiem spadek wskaźnika pracujących.

Wyniki analiz wskazują na brak wyraźnej zależności pomiędzy natężeniem współczesnych procesów depopulacji a sytuacją na lokalnych rynkach pracy. Zaznaczyły się jednakże obszary, w których pojawiły się symptomy negatywnego wpływu depopulacji na rynek pracy. W roku 2015 w 38 gminach (22% ogółu) spadkowi liczebności grupy produkcyjnej towarzyszył już spadek liczby pracujących (w 14 jednostkach o ponad 20% w stosunku do 2005 r.). Zagrożenia spowodowane czynnikiem demograficznym mogą się również pojawić w przyszłości na lokalnych rynkach pracy, w gminach południowej oraz północnej części województwa, a także w strefach granicznych poszczególnych obszarów suburbanizacji.

Szansą na przewyciężenie zagrożeń demograficznych mogą być istotne rezerwy potencjalnych zasobów pracy w regionie. Wynikają one z niskiej aktywności ekonomicznej ludności, szczególnie w grupie osób w wieku powyżej 50. roku życia, która w województwie wynosi jedynie 33%. Dodatkowym wsparciem zasobów pracy, w obliczu malejącej liczby osób w wieku produkcyjnym, może być też aktywizacja zawodowa bezrobotnych, szczególnie w gminach południowo-zachodniej części województwa dolnośląskiego.

PRZYPISY

¹ Dane dotyczące 2010 r. stanowią bilans ludności opracowany na bazie wyników NSP 2011 (w podziale administracyjnym z 31 XII 2011 r.). Dane te zostały zmienione w stosunku do opublikowanych w poprzedniej edycji *Rocznika demograficznego* (2011, s. 65).

² Jest to częściowo efekt korekty dokonanej przez GUS w 2010 r.

³ Dane o pracujących według GUS dotyczą osób wykonujących pracę przynoszącą zarobek lub dochód i obejmują osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy (umowa o pracę, powołanie, mianowanie lub wybór), pracodawców i pracujących na własny rachunek, osoby wykonujące pracę nakładczą, agentów, członków spółdzielni produkcji rolniczej itp. Dane dotyczące przeciętnego zatrudnienia ujmują wyłącznie zatrudnionych na podstawie stosunku pracy. Informacje dotyczą pracowników pełnozatrudnionych oraz niepełnozatrudnionych w przeliczeniu na pełnozatrudnionych (*Rynek pracy...* 2016).

BIBLIOGRAFIA

- Bachman D., 2104, *The potential for labor force participation*, Behind the Numbers, Deloitte University Press, <http://dupress.com/articles/potential-labor-force-participation/>; 12.09.2014.
- Brezdeń P., Górecka S., Tomczak P., 2012, *Edukacja i rynek pracy Dolnego Śląska na tle uwarunkowań demograficznych*. Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego, 22, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
- Brezdeń P., Górecka S., 2015, *Rynek pracy na tle zmian struktury demograficznej ludności w nowych krajach członkowskich Unii Europejskiej*, [w:] A. Zagórska (red.), *Wiek a rynek pracy. Szanse i zagrożenia osób w wieku 50+ na rynku pracy – wybrane zagadnienia*, Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu i Uniwersytet Opolski, Opole, s. 73–99.
- Cieślak M. (red.), 1999, *Procesy demograficzne w byłych województwach dolnośląskich w latach 1975–1997*, Wyd. Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław.
- Ciołk S., 1994, *Rozwój osadnictwa na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej. Tendencje i kierunki zmian*, [w:] J. Łoboda (red.), *Przemiany ludnościowo-osadnicze na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Studia Geograficzne”, LXI, Wrocław.
- Górecka S., 2001, *Perspektywy rozwoju demograficznego miast dolnośląskich*, [w:] J. Kowaleski (red.), *Teraźniejszość i przyszłość demograficzna polskich regionów, Materiały na konferencję naukową*, Absolwent, Łódź.
- Górecka S., Kozieł R., 2003, *Population ageing in Lower Silesia: trends and regional differences*, [w:] J. Ślodczyk, W. Hasiński (red.), *Transformation of the social and economic structure of the Silesia region*, Opole.
- Górecka S., Kozieł R., Tomczak P., 2009, *Przemiany demograficzne na Dolnym Śląsku w latach 1999–2007*, [w:] J. Łoboda (red.), *Dolny Śląsk. Studia regionalne*, „Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego”, 10.
- Huk J., 2004, *Migracje ludności na Dolnym Śląsku w latach 1989–1998. Kierunki i efektywność*, „Czasopismo Geograficzne”, 75 (1–2), s. 33–64.
- Kałuża-Kopias D., 2016, *Zasoby pracy w Polsce w perspektywie 2050 r.*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 292, s. 89–99.
- Krupowicz J., 1998, *Migracje mieszkańców Dolnego Śląska w latach 1975–1995*, „Wiadomości Statystyczne”, XLIII, 12, s. 35–51.
- Miszewska B., 1994, *Przemiany ludnościowe na Dolnym Śląsku*, [w:] J. Łoboda (red.), *Przemiany ludnościowo-osadnicze na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Studia Geograficzne”, LXI.
- Moriarty, B.M. (1991). *Urban Systems, Industrial Restructuring, and the Spatial-Temporal Diffusion of Manufacturing Employment*. „Environment and Planning”, 11, s. 1571–1588.
- Prognoza ludności na lata 2014–2050*, 2014, „Studia i Analizy Statystyczne”, GUS, Warszawa.
- Runge J., 2015, *Regionalne i lokalne konsekwencje współczesnych przemian demograficznych polski – elementy metodologii badań. Przykład województwa śląskiego*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 223, s. 279–289.
- Rynek pracy w województwie dolnośląskim w 2015 r.*, 2016, Informacje i opracowania statystyczne, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław.

-
- Samuelson P.A., Nordhaus W.D., 2003, *Ekonomia* 1, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Szukalski P., 2015, *Depopulacja. Problemy społeczne. Polityka społeczna w regionie łódzkim*, Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, z. 15, Łódź.
- Winiarski B., Winiarska F., 2002, *Przedmiot oddziaływań – gospodarka narodowa*, [w:] *Polityka gospodarcza*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, s. 88–108.
- Zathey M., 2004, *Proces suburbanizacji mieszkaniowej i symptomy segregacji społecznej w otoczeniu Wrocławia. Wrocław 2000 plus*, „Studia nad Strategią Miasta”, 2 (53).

Artykuł wpłynął:
19 czerwca 2017
Zaakceptowano do druku:
12 października 2017
